

A színpadi jelenlét egyszerűsége felfokozta érdeklődő aktivitásomat. Belátom: aki számára megszokottá vált a pódium, nyilván másképp viszonyul hozzá. Az élményszerűség „visszavarázolására” minden koncert előtt kínálkozik a főpróba egyszerűsége – nem feledve, hogy a rákövetkező hangverseny: ugyancsak egyedi élmény, minden alkalommal. Ideális esetben nemcsak a mindenkori hallgatóság-nak, hanem az előadóknak is.

Külön haszonnal járt ezúttal a verseny-mű főpróbájának végighallgatása – majd, immár a nézőtérről.

Ingrid Fujiko Hemminggel nem először játszott a zenekar. A Japánban kivételes népszerűségnek, mondhatni: kultusznak örvendő, 70 év feletti zongoraművész produkcióit nem lehet objektíven hallgatni. „A visszatérés királynője”-ként beharangozott művész ugyanis magas láz következtében elveszítette hallását, majd orvosi kezelések során is csak részlegesen nyerte

vissza. Őt kísérni fokozottabb felelősség, egyszersmind másfajta emberi hozzáállást igénylő feladat. A MÁV Szimfonikus Zenekar, amely kísérettel megannyiszor remekelt, kétségkívül hálátlan munkát vállalt: ezúttal egyirányú utcában haladtak, el kellett felejteniük az olyan szólista-partnerekkel szerzett tapasztalataikat, akikkel a kompozíciónak megfelelően szinte percről-percre alakult a kapcsolatuk. Olyan szólistával kerültek össze, akitől a legtöbb, amit kaphatnak, a bizalom. Bizalom abban, hogy az összteljesítmény sikeres lesz.

Tempó tekintetében a szólista „diktált”, az ily módon rendelkezésre álló időt viszont nekik kellett megtölteni intenzitással. Tenniük kellett úgy, hogy Beethoven ismert-népszerű Esz-dúr zongoraversenye meggyőző, az interpretáció elhithető erejű legyen.

E mű főpróbája szolgál a figyelem meghatározó jelentőségébe vetett hitem legfényesebb bizonyítékul. Csak akrobatákhoz

hasonlóan egymásra utalt ebben az esetben a karmester és a zenekar. A koncertprodukció fényesen vizsgázott.

Aki bármiféle előzetes információ nélkül hallgatta az előadást, észrevehette sajátosságait, a szokatlan tempókat, a néha terjedelmesnek ható epikusságot, feltűnhetett a dialógus-jelleg hiánya – mégis el kellett fogadnia a koncepciót.

Nem érződött a kényszerűségnek nyoma sem – s nyilvánvalóan a szólista is jól érezte magát az előadáson.

Megvallom: szívből drukoltam e műsorszám-nak – s csak azt sajnálom, hogy akik létrehozták, sohasem tudják megtapasztalni „élőben” a rivalda túlóldaláról. Marad nekik a tetszésnyilvánítás (melynek értéke, mint tudjuk, több mint vitatható) – s ha odaadással játszottak: az a jó érzés, ami „ott belül” sohasem hazudik.

Feltettem egy kérdést – másra kaptam választ. A megtapasztaltak haszna viszont időtálló érték.

Karl Böhm – 2. rész

Próba közben a karmesternek szinte szőr-szálhasogató alapossággal kell dolgoznia, hogy a kompozíció minden apró részletét követni tudja. Előadás vagy hangverseny közben viszont már ne gondoljon arra, vajon gikszerzik-e a kürtös az egyik nehéz résznél – mert akkor biztos úgy lesz. Ezzel kapcsolatban egész hihetetlen dolgokat tapasztaltam. Drezdában Hesse úr volt a szó-lógondokás. Irodalmilag is nagyon művelt volt, sajnos, a háború után már nem találkoztam vele. Egy alkalommal valamelyik Bruckner-szimfóniát vezényeltem, kotta nélkül. Az egyik ütemben tévesen arra gondoltam, hogy a gondokáknak most kellene belépniük, de közben egyetlen pillantással sem adtam jelt nekik. Hesse azonban, egymaga, korábban lépett be. Leintettem, és a koncert után megkérdeztem: „No, Hesse, maga lép be egyedül rosszkor?” „Professzor úr, úgy éreztem, ön azt kívánja, hogy belép-jek.” – Ilyesmi is létezik!

A karmesteri szuggesztivitás jó és rossz irányban egyaránt működik. A jó zenekar két-három ütem után tudja, mennyit ér „az ott fenn”, akár az operában, akár a hang-versenydobogón.

Munka közben megkísérlem a Bécsi, Berlini vagy New York-i Filhamronikusok különböző művészegyéniségeit megismertetni a művel kapcsolatos eszményképem-

mel – azzal, amit soha el nem érek, de szakadatlanul törekszem megközelítésére. Parancsral, erőszakkal nem lehet sokra menni e téren. Az egyetlen zenei elképzelésnek való engedelmesség csak önként, a művészi meggyőző erő segítségével jöhet létre. Ha a karmester fogyatékosai ki-derülnek, eljátszotta hitelét a zenekarnál, s ezt nem lehet az engedelmesség hiányának rovására írni. Meg tudom érteni, ha egy zene-kari muzsikusként, aki alaposan ismeri a művet, és jól játszik hangszerén, bizonyos helyzetekben ezt mondja: „Jobban tudom a tempókat, mint az ott fenn” – és lélekben már nem vesz részt a munkában. Így kezdődik a felbomlás, érdektelenségből még hamis hangokat is játszanak, és az előadás végérvényesen tönkrement.

A műalkotással kapcsolatban egészen határozott elképzelésre van szükség, és ezt a próbák folyamán a legapróbb részletekig közölni kell a zenészekkel, mert a művészetben semmi sem jelentéktelen. Az előadáson aztán a fantáziának és improvizációnak is bizonyos fokig szerepet kell játszania, így megőrizzük a közvetlenség hatását.

Ha egy zenész hibázott, fiatal karmester koromban mérgesen ránéztem, mire a következő helyen biztos újra hibázott. Ma már nem nézek oda, ellenkezőleg, a következő jól sikerült pillanatban barátság-

gosan rámosolygok. Mindnyájan emberek vagyunk, mindenki hibázhat, és ma már könnyen meg tudom állapítani, hogy az illető figyelmetlenségből vagy csupán emberi gyengeségből hibázott.

Szeretném még megjegyezni: szükség van próbára, sok próbára. Valamelyest izgalmat, feszültséget azonban hagyni kell az opera-premierre vagy a hangversenyre is. Éppoly hiba agyonpróbálni a művet, mint keveset próbálni.

Nagyon szeretem a hivatásomat, ezért pontosan tudom, mi minden függ a karmestertől az est folyamán, hiszen ténylegesen az ő kezében fut össze valamennyi szál; ő határozza meg a tempót, az agogikát, tulajdonképpen az egész hangulatot.

Manapság azonban – véleményem szerint főleg az operánál – gyakran túlértékelik a karmestert, de még inkább a rendező szerepét. Természetesen, a rendezőnek ismernie kell a legmodernebb világítási hatásokat, színpadtechnikát, díszletmegoldásokat, és élnie is kell ezekkel a lehetőségekkel. Ugyanakkor azonban a rendező kötelessége az is, hogy az opera fő cselekményére ráirányítsa a közönség figyelmét, s ne pedig elterelje arról, amint ez mostanában gyakran meggesik. Az opera, lényegét tekintve teljesen valószínűtlen műfaj, mert ugyan megtörténhet-e az életben,

hogy két szerelmes huszonöt percig énekeljen egymásnak! Az operának ezt az irrealitását a színpadi megjelenítésben is szem előtt kell tartani. Ezért tehát érthetővé kell tenni a cselekmény lényegét. Fontos, hogy az énekesek a színpadi mozgás közben jól láthassák a karmestert, és mindenekelőtt a közönség felé énekelhessenek. A közönség elsősorban énekhangot akar hallani, és joggal fogadja kedvetlenül, ha ezt mesterséges úton meggátolják. Másrészt természetesen azt a tényt is számításba kell venni, hogy ma már a film és a televízió ugyancsak elkényeztette a közönséget az énekesek külleme és színészi játéka tekintetében.

Ami a karmestert illeti – akár operában, akár koncertteremben –, az a véleményem, hogy csak a szükséges mozdulatokat tegye, amelyek ritmikái és kifejezésbeli elképzeléseit közlik a zenekarral. Minden, ami ennél több, az show, ezt pedig a világ egyetlen zenekara sem veszi be. A vezénylő mozdulatok tehát ne öncélúak, hanem a karmester zenei élményének kifejezői legyenek. Ezzel kapcsolatban még csak any-

nyit: boldog vagyok, hogy létezik a világon egy hely, ahol a karmester nem a látás, hanem a hallás alapján kell megítélni: a bayreuthi Festspielhaus!

Ha egy karmester, aki állandóan ugyanazokat a műveket vezényelve fejébe veszi, hogy egy mellékszólómat a kelleténél jobban kiemel, vagy egy ritardandóból accelerandót csinál – csak azért, hogy az emberek mondhassák: ezt még soha nem hallottuk! –, az művészetellenes, hiú és ízléstelen.

Úgy érzem, a karmesternek is, akár csak a művészi esemény többi résztvevőjének, bele kell illeszkednie az együttesbe, jóllehet ő a központ. Régebben nem is szerepelt a neve a színlapon, még Münchenben és Bayreuthban sem. Mégis, a legnagyobb tisztelet övezett Hans Richtert vagy Hermann Levit. És ezért történetelt meg, hogy – bár a Parsifal vezénylése köztudomásúan Levi feladata volt – Wagner így szólt Levihez: „Ezt a felvonást most én vezénylem.” És lement a zenekarba és elvezényelte.

A művészi munkában részt vevők érdekeit sosem csökkenti az, ha beleilleszked-

nek az összképbe; mert egyszer s mindenkorra legfontosabb a szerző akarata és az előadásra kerülő mű.

Mindig újra meg újra megkérdezik tőlem: mi a véleményem a vezénylés tanításáról. Őszintén szólva: nem tartom vajmi nagyra – annál is inkább, mert jómagam sohasem tanultam vezényelni. Ennek ellenére, amennyire időm engedte, foglalkoztam néhány tanítvánnyal. Közülük a legtehetségesebb véleményem szerint Omachi volt, aki ma szülővárosában, Tokióban egy első osztályú zenekarnál működik.

A karmester-növendékek saját tapasztalatainkat adhatjuk át csupán a zenekarral való bánásmódot illetően, valamint néhány szakmai apróságot, és talán még az ütés-technikával kapcsolatban lehetnek ösztönző javaslataink. A rátermettség nem tanítható. És számomra még most is érvényes Hans Richter szava, aki apám kérdésére: „Hogyan lesz valaki karmester?” – ezt válaszolta: „Fellép a pódiumra – és vagy tud vezényelni, vagy sosem tanulja meg!”

(Fordította és közreadja: Boros Attila)

Gerald Mertens

Német zenekari életút – Quo Vadis?

Védőbeszéd a kultúra finanszírozásának új hajlandósága érdekében.

Németország egyedülálló zenekari régiója egyre inkább veszélybe kerül. Habár a zenekarok száma átmenetileg stabilizálódott, az álláshelyek leépítése azonban – a zenekar-fenntartók takarékoságának következményeként – felgyorsult. A november végén publikált *KulturBarometer* a közönség folyamatos eloregedését és a klasszikus zene iránti érdeklődés csökkenését állapítja meg. Vég nélküli krízis, vagy mégis van jelle a konszolidációnak?

Németország a zenekarok számát tekintve a világ élvonalához tartozik. „De vajon meddig még?”, tehetnénk fel a kérdést. A németországi, részint világhírű profi zenekarok száma és sokfélesége még mindig elismerésre méltó. Sőt, a hivatásos zenekarok mellett még számos egyéb zenekar működik: a németországi Jeunesses Musicales tagjai közé mintegy 220 ifjúsági zenekar tartozik, ezek között van a Bundesjugendorchester és sok tartományi ifjúsági zenekar. Ide sorolható még számos amatőr zenekar, munkás-, orvos- egyetemi és főiskolai zenekar, a zeneművészeti főiskolák zenekarai, – amelyekből a Junge Deutsche

Philharmonie szervezi tagjait, – iskolai és zeneiskolai zenekarok, fúvószenekarok; sőt néhány éve egy szövetségi jogász-zenekar is színre lépett. Ezek közül sok együttes gyakran játszik professzionális irányítás alatt, nemegyszer magas művészi színvonalon.

Meg kell említeni továbbá, hogy működnek professzionális együttesek és kamarazenekarok is, amelyek vagy egyesületi formában, szabadfoglalkozású zenészekre építve, vagy részben közpénzek támogatásával szerződött muzikusokkal dolgoznak. A rendőrség, határőrség, szövetségi hadsereg is rendelkezik hivatásos zenekarokkal, de ezek túlnyomó részben fúvószenekarokként és big-bandekként működnek. Végül a fürdőhelyi zenekarok, amelyek az 1970-es évekig a zenét tanuló növendékeknek és fiatal kezdő muzikusoknak fontos átmeneti állomást jelentettek, lassan leépülnek. A gyógyfürdők anyagi okokból kis combo-formációkat szerződtenek, legtöbbször Kelet-Európából, és csak egy szezonra.

Ha a hivatásos zenekarok finanszírozásának átalakulását Németország 1990 októbe-

rében történt újraegyesítése óta a legutóbbi évekig figyelemmel kísérvük, kételyeink támadnak e terület sokszínűségének és sűrűségének fennmaradása tekintetében.

Strukturális krízis – főleg Kelet-Németországban

A közpénzekből finanszírozott, – 1992-ben történt össznémet felmérés szerint – eredetileg 168 koncert-, opera-, kamara- és rádiózenekar száma 2006 tavaszára 135-re csökkent. Jelenleg ide 82 operazenekar, 32 koncertzenekar, 7 kamarazenekar, 14 rádiózenekar, azon kívül 4 big-band és 7 rádióénekkar tartozik. 1992 óta összességében 33 zenekar tűnt el a „térképről” fúzió vagy felszámolás következtében. Emellett meg kell jegyezni, hogy a Berlini Szimfonikusok jelenleg csak mint projektzenekar működnek. Ha Berlin tartomány belátható időn belül nem biztosít újra tartós támogatást, az előbbi számot 134-re kell javítani. A 2006 nyarán küszöbön álló hallei zenekar-összevonások is tovább csökkentik a német zenekarok számát. 2007/08-ban a Kaiserslauterni Rádiózenekar és a Saar-